

Tore Witsø Rafoss

Terrorens kulturelle logikk: Det offentlige ordskiftet etter 22. juli

Vitenskapelig sammendrag av doktorgradsavhandling

Terroren 22. juli 2011 rammet Norge brått og brutalt. I ukene etter angrepene var terrorangrepene og konsekvensene av disse det dominerende temaet i norske medier. På tv, i radio, i avisene og på sosiale medier forsøkte folk å beskrive det grusomme som hadde skjedd. Etter hvert, spesielt fra og med de store, folkelige massemønstringene, snakket man også mye om det norske folkets evne til å stå samlet og slutte ring rundt demokratiske verdier. Terroren ble møtt med et massivt, kollektivt symbolarbeid, hvor man på ulike måter tematiserte hva det vil si å være et fellesskap. Avhandlingen analyserer dette symbolarbeidet, og kan sees som et svar på et overordnet forskningsspørsmål: Hvordan ble 22. juli-terroren og reaksjonene på denne tolket i den norske offentligheten? Avhandlingen inneholder også en komparativ del hvor reaksjonene i Norge etter 22. juli 2011 sammenlignes med reaksjonene i USA etter 11. september 2001. I begge tilfellene er fokuset på de første fire ukene etter angrepene.

Avhandlingen består av tre artikler og en innledende del. Den første artikkelen, *Enemies of Freedom and Defenders of Democracy: The Metaphorical Response to Terrorism*, sammenligner de norske og de amerikanske tolkningene av terror ved å analysere Jens Stoltenbergs taler etter 22. juli 2011 og George W. Bushs taler etter 11. september 2001. En kombinasjon av kultursosiologi og metafor-teori gjør det mulig å undersøke hva slags språklige strukturer som dannet disse talenes symbolske reisverk. På tross av store forskjeller i tone og innhold i Stoltenbergs og Bushs taler, viser artikkelen at de er basert på det samme grunnleggende metaforiske systemet: Man forstår relasjonene mellom det nasjonale fellesskapet og terroristen(e) som en kamp om demokratiske verdier. Dette er likevel ingen statisk modell, og innenfor det samme rammeverket kan man kommunisere ulike budskap. Stoltenberg vektlegger hvordan demokratiske idealer er de eneste legitime "våpnene" i denne kampen, mens Bush beskriver en dramatisk og antagonistisk krig mot terror.

I artikkel nummer to, *Meningsløs terror og meningsfylt fellesskap: Stoltenbergs taler etter 22. juli*, undersøkes tolkningene av terroren fra et fenomenologisk perspektiv. For å forstå terrorens kulturelle logikk, må man forstå hvordan terror destabiliserer sosial mening og hvordan fellesskapet så forsøker å restabilisere denne. Et fenomenologisk fokus på virkelighet, språk og tid synliggjør hvordan Stoltenberg i sine taler beskriver hvordan terroren truer mening, men også hvordan fellesskapet har evnen til å forsvare seg mot denne trusselen.

Artikkelen bidrar med kunnskap om hvordan terror ikke bare er en sikkerhetstrussel, men en semantisk trussel, og hvordan felleskapet reagerer i møte med en slik fare.

I artikkel tre, *Kampen om demokratiet: 22. juli og konstruksjonen av et kulturelt traume*, analyseres innholdet i ledere og kommentarartikler i landets tre største aviser. Artikkelen viser at den dominerende logikken i disse tekstene er den samme som i Stoltenbergs taler: En overordnet forståelse av at det som skjer er en kamp om demokratiet, hvor nasjonen og terroristen er de stridende parter. Ved hjelp av en narratologisk tilnærming, viser jeg hvordan denne forståelsen fører til en dominerende fortelling om hvordan det norske fellesskapet vant over terroristen og lyktes i å forsvare demokratiet da det var truet.

Dette narratologiske rammeverket blir videreutviklet i den innledende delen av avhandlingen. Jeg presenterer her en teori om sivile fortellinger. Basert på narratologiske innsikter og kultursosiologiske studier av det offentlige ordskifte, utvikler jeg en typologi og et analytisk begrepsapparat som gjør det mulig å vise hvordan fortellinger konstrueres og brukes i det offentlige rom. Teorien brukes til å analysere hvordan fortellinger tematiserer ulike former for sosialitet og hvordan sivile verdier enten fremmes eller ødelegges. I den innledende delen viser jeg hvordan de tre artiklene kan sees på som deler i en helhetlig studie av hvordan 22. juli ble fortalt. Den dominerende fortellingen om terroren var en beskrivelse av hvordan folket fikk styrke ved å slutte et sterkt fellesskap. Teorien om sivile fortellinger brukes for å analysere de ulike valgene og symbolske koblingene som skapte denne fortellingen.

Terroren 22. juli førte til en unik folkelig mobilisering og et enormt trykk i det offentlige rom. Andre terrorangrep, slik som i USA 11. september 2001, ble også etterfulgt av massiv medieomtale, hvor man tolket hva som hadde skjedd og hva som burde skje videre. Men terrorangrep brukes til å konstruere ulike typer kollektiv identitet og tolkes på måter som skaper svært forskjellige sosiale og politiske reaksjoner. Avhandlingen kombinerer kultursosiologi, metafor-teori, fenomenologi og narratologi for å kunne analysere den kulturelle logikken som former slike tolkninger. Avhandlingen bidrar med kunnskap om hvordan kollektiv identitet konstrueres og hvordan viktige valg blir tatt i kjølvannet av terrorangrep.